

ZAKAZ PROWADZENIA OKREŚLONEJ DZIAŁALNOŚCI GOSPODARCZEJ JAKO ELEMENT SYSTEMU ZAPOBIEGANIA PRZESTĘPSTWOM GOSPODARCZYM

Michał Dziedzic

Wyższa Szkoła Kształcenia
Zawodowego we Wrocławiu, Akademia
Wymiaru Sprawiedliwości, Polska
ORCID: 0000-0003-4043-5167
e-mail: mdziedzic81@op.pl

Streszczenie:

Niniejszy artykuł porusza problematykę dotyczącą środka karnego określonego w art. 39 pkt 2 k.k. tj. zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej. Przedstawiono w nim istotę i treść przedmiotowego zakazu, jak również jego miejsce w systemie zapobiegania przestępczości gospodarczej. Ponadto zawarto uwagi krytyczne dotyczące realizacji funkcji i celów prawa karnego przez instytucję ww. środka karnego. W końcowej części artykułu omówiono zastosowaną metodologię badań własnych oraz przeprowadzono analizę wyników empirycznych. Podsumowując rozważania dotyczące analizowanego zakazu, przedstawiono propozycje zmian w zakresie realnej skuteczności orzekania zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej.

Słowa kluczowe:

środek karny, działalność gospodarcza, przedsiębiorca

Prohibition on conducting specific economic activity as an element of the economic crime prevention system

Summary:

This article addresses the issue of the penal measure typified in Article 39, point 2 of the Penal Code, i.e. the ban on conducting a specific economic activity. The article presents the essence and content of the ban in question, as well as its place in the system of preventing economic crimes. In addition, critical remarks are also presented regarding the implementation of the functions and objectives of criminal law through the institution of the above-mentioned penal measure. The final part of the article discusses the methodology of the author's own research and the analysis of empirical results. To sum up the considerations

concerning the analyzed ban, proposals for changes in the scope of the real effectiveness of ruling a ban on conducting a specific economic activity are presented.

Keywords:

penal measure, economic activity, entrepreneur

1. Wprowadzenie

Zagadnienie dotyczące ochrony obrotu gospodarczego jest istotne z punktu widzenia szeroko rozumianego bezpieczeństwa państwa i dobrobytu obywateli. Gospodarka stanowi dobro wspólne całego społeczeństwa, a co za tym idzie jej bezpieczeństwo powinno zajmować szczególne miejsce w hierarchii priorytetów każdego narodu. To dzięki gospodarce ludzie mają pracę, pieniądze, mogą zaspokajać swoje podstawowe potrzeby, a także realizować plany i się rozwijać. Żle funkcjonująca gospodarka potrafi pogrążyć całe społeczeństwa, czego przykładem są znane na świecie kryzysy ekonomiczne, m. in. „czarny czwartek” na giełdzie w USA (Wall Street), który miał miejsce w 24 października 1929 r. wpędzając w kryzys całą gospodarkę; „tulipanova gorączka” z 3 lutego 1637 r., która doprowadziła do krachu na giełdzie tulipanowej w Amsterdamie, czy też bardziej współczesne jak kryzys naftowy z 1973 r.¹ lub bankructwo Banku Lehman Brothers w pierwszej dekadzie XXI w.²

Gospodarka jest więc podatna nie tylko na zjawiska typowo ekonomiczne, takie jak tzw. niewidzialna ręka rynku, czy geopolityczne, jak np. konflikty zbrojne, ale również na zachowania uczestników obrotu gospodarczego. O ile dwie pierwsze kategorie pozostają poza bezpośrednim wpływem danego państwa, o tyle zachowania przedsiębiorców, które naruszają zasady obrotu gospodarczego wyrządzając szkody, mogą być kontrolowane oraz eliminowane przez odpowiednie instytucje systemu prawnej, np. kary kryminalne lub środek karny w postaci zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej.

W niniejszym artykule omówiona została problematyka dotycząca zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej, analizując zarówno jego treść, jak i cel. Środek ten został również przedstawiony w kontekście istoty systemu zapobiegania przestępczości gospodarczej. W części poświęconej badaniom zaprezentowano zagadnienia empiryczne – na poziomie badań pilotażowych – dotyczące problematyki ww. środka karnego. Sformułowano cel i przedmiot badań oraz postawiono pytania problemowe. Ponadto opisano sposób doboru próby badawczej, przebieg i czas realizacji badań, a także zastosowaną metodę, tj. analizę treści. W końcowej części artykułu przedstawiono analizę, podsumowanie i wnioski z przeprowadzonych badań pilotażowych. Zakończenie zawiera natomiast konkluzje wynikające z przeprowadzonych rozważań, wraz z propozycjami zmian w zakresie stosowania i wykonywania omawianego środka karnego.

2. System zapobiegania przestępstw gospodarczych

Jednym z zasadniczych zadań państwa jest stworzenie systemu ochrony obrotu gospodarczego i gospodarki, przed różnego rodzaju zagrożeniami. Zagrożenia te mogą pochodzić zarówno z samego obrotu gospodarczego, tj. być udziałem uczestników wymiany handlowej, jak i ze strony podmiotów, które tworzą środowisko zewnętrzne dla obrotu gospodarczego. Niezależnie od kierunku zamachu kryminalnego lub rodzaju zagrożenia istniejące nieprawidłowości determinują powstanie, charakter oraz strukturę systemu ochrony obrotu gospodarczego, a więc instytucji i narzędzi prawnych, których zadaniem jest identyfika-

1 T. Borejza, *Ceny energii w dwa miesiące skoczyły o 300 proc. Co rządy zrobiły w 1973 roku?*, <https://smoglab.pl/ceny-energii-w-dwa-miesiace-skoczyly-o-300-proc-co-rzady-zrobily-w-1973-roku/> [dostęp: 2.01.2025].

2 *Pięć rynkowych kryzysów, o których lepiej nie zapominać*, <https://businessinsider.com.pl/finanse/makroekonomia/kryzysy-finansowe-na-swiecie-o-czym-warto-wiedziec/nzk6ndk> [dostęp: 2.01.2025].

cja, eliminacja zagrożenia, a także niedopuszczenie do pojawienia się lub rozwoju zachowań godzących w gospodarkę, w przyszłości.

Działalność państwa mająca na celu zapobieganie przestępczości nie doczekała się jednolitej definicji, a istniejące koncepcje determinowane są rodzajem przestępczości do jakiej się odnoszą, a w konsekwencji przedstawiają różne płaszczyzny zapobiegania przestępstwom i przestępczości. Zwraca na to uwagę przede wszystkim Jerzy Bafia, który wskazuje, że zapobieganie przestępczości to nauka o środkach, jakie należy wyprowadzić z wiedzy o przestępczości w kierunku jej ograniczania. Dalej autor wskazuje trzy zasadnicze płaszczyzny, w jakich umieszcza problematykę zapobiegania przestępczości: 1. płaszczyzna kształtowania bytu społecznego ludzi (budowa rozwiniętego społeczeństwa i zapobieganie przestępczości to wtórna funkcja budowy rozwiniętego społeczeństwa); 2. płaszczyzna psycho-społeczna i kulturowa kształtowania osobowości człowieka i jego społecznych postaw oraz kontrola zachowania ludzi zgodnie z ideałami społecznymi (zapobieganie przestępczości następuje przez zgodność zachowań społecznych ludzi z normami i celami w nich wyrażonymi); 3. płaszczyzna ochrony przed przestępstwami, gdzie państwo tworzy system organów mających na celu utrzymywanie ładu i porządku publicznego, gwarantujących bezpieczeństwo państwa i jego obywateli³. Działania państwa wchodzące w obszar systemu zapobiegania przestępczości mają na celu niedopuszczenie do sytuacji, w której dojdzie do pogorszenia (np. przestępstwem) optymalnego dla społeczeństwa stanu rzeczy (obrotu gospodarczego). Anna Kossowska, w kontekście zapobiegania przestępczości, wskazuje działania skierowane na sprawcę czy też jego środowisko społeczne. Dalej zwraca uwagę na to, że istota sytuacyjnego zapobiegania przestępczości sprowadza się do tego, aby zmniejszyć lub zlikwidować fizyczne możliwości dokonania przestępstwa oraz zwiększyć prawdopodobieństwo ujęcia sprawcy. Można tego dokonać na trzy sposoby. Po pierwsze – można zwiększyć lub zintensyfikować nadzór nad obiektem lub też wytworzyć u potencjalnego sprawcy przekonanie, że przebywając w danym miejscu pozostaje pod bezustanną obserwacją ze strony Policji lub innych osób powołanych do kontroli z racji pełnionego zawodu, bądź też mieszkańców lub użytkowników danego obiektu czy rejonu. Po drugie – można sprawić, że obiekt stanie się mniej podatny na przestępstwo lub że zaistnieją okoliczności, które utrudnią (lub uniemożliwią) dostęp do niego, a kradzież nie przyniesie sprawcy oczekiwanych korzyści. W literaturze anglosaskiej używany jest dla określenia tego typu postępowania termin – *target hardening*. Po trzecie – można podjąć różnorodne działania organizacyjne, które spowodują zaistnienie nowych okoliczności, zmianę środowiska przestępstwa lub sytuacji, w jakiej mogłoby dojść do popełnienia przestępstwa⁴.

Uzupełnieniem powyższych rozważań na temat działalności zapobiegawczej państwa może być stanowisko Tadeusza Hanauska, który podkreśla, że zapobieganie przebiega w trzech podstawowych kierunkach związanych z: czynnikiem zagrażającym, czynnikiem zagrożonym i okolicznościami kształtującymi zagrożenie⁵. Zdaniem autora, wspomniane działania w zakresie zapobiegania przestępczości mogą być realizowane bezpośrednio (np. bezpośrednia ochrona zagrożonego dobra przez organy ścigania) lub pośrednio (np. sygnalizowanie organom zagrożenia).

W ramach tego systemu, rozumianego jako spójna całość, można wyróżnić szereg elementów odpowiedzialnych za ochronę dobra przed przestępstwami oraz innymi nieprawidłowościami. Do systemu tego należy zaliczyć przede wszystkim instytucje, takie jak policja, prokuratura czy sądy, ale także podmioty tworzące system ekonomiczny i gospodarczy.

Innym, równie ważnym elementem omawianego systemu są regulacje prawne, zwłaszcza na poziomie prawa karnego materialnego i wykonawczego, dzięki którym państwo zapewnia ochronę gospodarce. Prawo karne w analizowanym aspekcie pełni podwójną rolę. Z jednej strony stanowi narzędzie państwa, którego celem jest zwalczanie przestępstw, w tym również przestępstw gospodarczych. A więc identyfikowanie i eliminowanie z przestrzeni gospodarczej zachowań wymierzonych w instytucje, podmioty, wartości i zasady

3 J. Bafia, *Problemy kryminologii. Dialektyka sytuacji kryminogennej*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1978, s. 114–116.

4 A. Kossowska, *Sytuacyjne zapobieganie przestępczości*, „Archiwum Kryminologii” 1994, t. 20, s. 10.

5 T. Hanausek, *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009, s. 35.

obrotu gospodarczego. Z drugiej strony, przez system stosowanych kar i środków karnych, prawo karne stanowi element ochrony gospodarki przed ponownym wystąpieniem zachowań wyczerpujących znamiona czynów zabronionych. W literaturze przedmiotu wskazuje się, że główną funkcją prawa karnego jest ochrona dóbr prawnych stanowiących wartość dla człowieka i zakładanych przez niego wspólnot – w tym państwa – jako dobra wspólnego. Ta bezpośrednia funkcja jest realizowana przez szczegółowe zadania stawiane prawu karnemu. Obok niej umieszcza się funkcje gwarancyjną i kompensacyjną prawa karnego⁶. Racjonalny ustawodawca tworzy bowiem typy czynów zabronionych przez prawo nie po to, aby ograniczać wolność jednostki będącej adresatem zawartych w nim zakazów i nakazów, lecz aby chronić dobra prawne przed zachowaniami, które mogłyby je naruszyć lub narazić na niebezpieczeństwo⁷. Wśród funkcji pośrednich realizujących funkcję ochronną na ogół wyróżnia się funkcje sprawiedliwościową i zapobiegawczą. W części ujęć te funkcje lub niektóre z nich są funkcjami samoistnymi, a nie pośrednimi. Czasami autorzy wyróżniają ponadto funkcję represyjną prawa karnego, gdzie represja oznacza karanie⁸.

Ochrona, o której mowa, co do zasady realizowana jest na poziomie orzekanej kary kryminalnej oraz środków karnych, w tym zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej. System ten, realizujący zabezpieczenie obrotu gospodarczego poprzez wykorzystanie instytucji prawa karnego materialnego oraz prawa karnego wykonawczego, ma stworzyć uzasadnione przekonanie wśród uczestników obrotu gospodarczego o sprawności, skuteczności i szybkości działania państwa w kierunku eliminacji podmiotów wyrządzających szkodę w gospodarce. A zatem ostatecznym celem ww. systemu jest stworzenie warunków prowadzenia działalności gospodarczej z wyłączeniem okoliczności, które mogą tę działalność w jakikolwiek sposób zdestabilizować. Sposobem służącym realizacji tego celu jest m.in. środek karny w postaci zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej.

3. Istota oraz treść zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej

Obok kary kryminalnej ustawodawca przewidział możliwość orzekania środka karnego określonego w art. 39 pkt 2 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny⁹ (dalej: k.k.) polegającego na zakazie prowadzenia określonej działalności gospodarczej. Warto w tym miejscu przedstawić zasadnicze cechy tego środka karnego stanowiącego o jego istocie i treści.

Na wstępie rozważań dotyczących istoty środka karnego sprecyzowanego w art. 39 pkt 2 k.k. warto przywołać stanowisko Patrycji Kozłowskiej-Kalisz, która stwierdza, że w niektórych przypadkach orzeczenie środka karnego jest obligatoryjne, niekiedy pozostawione do uznania sądu¹⁰. Dalej autorka wskazuje, że fakultatywne jest zawsze orzeczenie: pozbawienia praw publicznych (art. 40 § 2 k.k.), zakazu zajmowania stanowiska, wykonywania zawodu (niezwiązanych z wychowaniem, edukacją, leczeniem małoletnich lub z opieką nad nimi oraz niewymienionych w art. 39 pkt 2aa k.k.), prowadzenia działalności gospodarczej (art. 41 k.k.), zakazu wstępu do ośrodków gier i uczestnictwa w grach hazardowych (art. 41c § 2 k.k.), podania wyroku do publicznej wiadomości (art. 43b k.k.), degradacji (art. 43ba § 2 k.k.). Inne środki karne orzekane są fakultatywnie (art. 40 § 2, art. 41 § 1ab, art. 41a § 1 i 3, art. 41b § 1, art. 42 § 1, art. 43a § 1 k.k.) lub obligatoryjnie (art. 40 § 3, art. 41 § 1a i 1aa, art. 41 § 1b, art. 41a § 1a i 2, art. 41b § 4, art. 42 § 1a, 2, 3 i 4, art. 43a § 2 i 3 k.k.). Z kolei stosownie do art. 61 § 2 k.k. sąd może odstąpić od orzeczenia środka karnego gdy odstępuje od orzeczenia kary, nawet wtedy, gdy orzeczenie środka karnego jest obowiązkowe.

6 A. Grześkowiak, [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Prawo karne*, C.H. Beck, Warszawa 2017, s. 12.

7 M. Bojarski, J. Giezek, Z. Sienkiewicz, *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020, s. 31.

8 A. Grześkowiak, *Funkcja karząca prawa karnego na tle polskiego prawa karnego*, [w:] A. Liszewska, J. Kulesza (red.), *Pro dignitate legis et maiestate iustitiae: Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Witolda Kuleszy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2020, s. 349.

9 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. 2024, poz. 17.

10 P. Kozłowska-Kalisz, [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2024, LEX – komentarz do art. 39 k.k.

W literaturze wskazuje się na to, że środki karne:

pełnią przede wszystkim funkcję prewencyjną, rozumianą pozytywnie, ale nieraz również negatywnie, gdy obawa przed utratą określonych praw czy uprawnień stanowi wiodący czynnik powstrzymujący sprawcę od popełnienia przestępstwa umyślnego lub też skłania go do dołożenia należytej staranności, aby uniknąć negatywnie wartościowanych społecznie konsekwencji odpowiadających znamionom skutków przestępstw nieumyślnych¹¹.

Obok funkcji prewencyjnej Agata Ziółkowska wskazuje na jeszcze dwie inne funkcje środków karnych, w tym zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej. „Są to środki karne o dominującej funkcji represyjnej (np. podanie wyroku do publicznej wiadomości czy pozbawienie praw publicznych) oraz środki karne o dominującej funkcji kompensacyjnej, takie jak świadczenie pieniężne”¹².

Środki karne mogą być orzekane przez sąd zarówno pojedynczo, jak i łącznie. Co więcej, sąd może orzec środek karny nie tylko łącznie z karą, lecz także jako środek samoistny. Za Konradem Lipińskim należy wskazać, że:

Możliwość samoistnego orzeczenia środka karnego powoduje, że niekiedy stanowić on będzie jedyną formę reakcji karnej. Orzeczenie środka karnego w tym trybie okazać może się trafne szczególnie wówczas, gdy względy prewencyjne wskazują raczej na konieczność wyczulenia sprawcy na określone zachowania, a nie ukarania w ścisłe retributywnym sensie¹³

Ponadto, ustawa karna przewiduje możliwość orzeczenia środka karnego w przypadku warunkowego umorzenia postępowania, o czym stanowi art. 67 § 3 k.k., jak również w przypadku umorzenia postępowania ze względu na niepoczytalność sprawcy, co wynika wprost z art. 93a § 2 k.k. W tym ostatnim przypadku środek karny będzie pełnił rolę zabezpieczającą.

Jedną z kluczowych cech środków karnych, w tym środka polegającego na zakazie prowadzenia określonej działalności gospodarczej, jest jego terminowy lub jednorazowy charakter. Rozpatrując terminowy charakter środka karnego oznacza to, że sąd orzekając dany środek karny powinien dokładnie określić czas jego trwania w wyroku. Zgodnie z art. 99 § 2 k.k. środki karne mogą być orzeczone bezterminowo – jako środki zabezpieczające – jeśli skazany popełnił czyn zabroniony w stanie niepoczytalności. Z drugiej strony, mając na uwadze treść art. 84 k.k., należy podkreślić, że środek karny zostanie uznany za wykonany jeśli został stosowany wobec skazanego przez okres wskazany w cytowanym artykule, tj. po upływie połowy okresu, na który dany środek orzeczono, nie wcześniej jednak niż po roku jego stosowania (§1). Drugą kategorią środków karnych są te, które sąd orzeka jednorazowo. Oznacza to, że jego wykonanie nie zostało ograniczone czasowo – nie wskazano daty początkowej ani końcowej lub ustalono, że ma on obowiązywać bezterminowo. Przykładem jest tutaj degradacja, pozbawienie praw publicznych czy też podanie wyroku do publicznej wiadomości. Treść tych środków ma charakter jednokrotny.

Warto podkreślić, że sąd orzekając środek karny stosuje dyrektywy tożsame, jak w przypadku orzekania kary kryminalnej o czym przesądza art. 56 k.k. A zatem sąd będzie brał pod uwagę dyrektywy wymiaru kary wskazane w art. 53 k.k. takie jak m. in. stopień społecznej szkodliwości czynu czy też okoliczności obciążające i łagodzące (§ 1), ale także motywację i sposób zachowania się sprawcy, rodzaj i stopień naruszenia ciężących na sprawcy obowiązków czy też rodzaj i rozmiar ujemnych następstw przestępstwa, właściwości i warunki

11 P. Zakrzewski, *Komentarz do art. 39*, [w:] J. Majewski (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 311–313.

12 A. Ziółkowska, *Komentarz do art. 39*, [w:] V. Konarska-Wrzošek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 267–276.

13 K. Lipiński, *Komentarz do art. 39*, [w:] J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 354–356.

osobiste sprawcy, sposób życia przed popełnieniem przestępstwa i zachowanie się po jego popełnieniu. Podkreślić w tym miejscu należy, że „w praktyce (choć nie jest to regułą) zdarza się, że konsekwencje zastosowania środka karnego są dla sprawcy równie dotkliwe lub nawet surowsze niż konsekwencje związane z orzeczeniem kary”¹⁴.

Przechodząc do istoty zakazu prowadzenia działalności gospodarczej należy zwrócić uwagę, że jest to środek, który orzekany jest wobec konkretnego rodzaju podmiotów, a mianowicie tych które wyrządziły szkodę w obrocie gospodarczym. Z tego punktu widzenia ustawodawca przesądził, że zakazem objęte jest prowadzenie działalności gospodarczej, czyli zgodnie z art. 3 ustawy z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców¹⁵ organizowana działalność zarobkowa, wykonywana we własnym imieniu i w sposób ciągły. Definicję działalności gospodarczej odnaleźć można również w art. 431 k.c. Treść omawianego środka karnego determinuje również podmioty, wobec których środek ten może być orzeczony. Biorąc pod uwagę, że jest on ukierunkowany na ochronę działalności gospodarczej, należy podkreślić, że może być orzeczony wobec podmiotów zaangażowanych w tę działalność, tj. przede wszystkich przedsiębiorców¹⁶. Co więcej, zgodnie z art. 41 § 2 k.k. środek ten może być orzeczony tylko wobec osób, które popełniły czyn zabroniony w związku z prowadzeniem działalności gospodarczej, a dalsze prowadzenie tej działalności zagraża istotnym dobrom chronionym prawem. Dobra te to przede wszystkim: uczciwa konkurencja, transparentność obrotu gospodarczego, rzetelność, lojalność kontraktowa i gospodarcza, zaufanie do profesjonalistów obrotu gospodarczego, czyli właśnie przedsiębiorców, zasad obowiązujących w obrocie gospodarczym, czyli wszystkie te wartości, które tworzą zdrową, nowoczesną i rozwijającą się gospodarkę.

Należy zwrócić uwagę na to, że omawiany środek karny ma być dopełnieniem wymierzonej kary, a więc dolegliwości, która spotyka skazanego za wyrządzone zło w obrocie gospodarczym. Środek ten jest z jednej strony nastawiony na ochronę obrotu gospodarczego oraz wszystkich jego uczestników, co realizuje się poprzez wykluczenie – w drodze zakazu – osoby, która dopuściła się przestępstwa wymierzonego w wartości gospodarcze. Z drugiej strony jest on wymierzany wobec osoby skazanej, poprzez wyznaczenie jej okresu czasu, w trakcie którego nie może on prowadzić określonej działalności gospodarczej. Zakaz ten, w ocenie autora, nie może być orzeczony wobec przedsiębiorcy, który zawiesił swoją działalność gospodarczą, nie prowadzi jej lub dopiero zamierza zacząć ją prowadzić. Może być natomiast orzeczony wobec pracownika, który stanowi potencjał osobowy przedsiębiorstwa. Środek karny polegający na zakazie prowadzenia określonej działalności gospodarczej nie pozbawia osoby skazanej uprawnień, kwalifikacji czy też tytułów zawodowych. Jego treść sprowadza się bowiem do zakazu podejmowania określonych czynności w konkretnej dziedzinie czy też branży gospodarczej, np. w zakresie prowadzenia kantorów wymiany walut czy też w zakresie obrotu nieruchomościami. Orzeczony zakaz wyklucza skazanego tylko z jednej branży, natomiast nie z całego obrotu gospodarczego. Skutkiem tego jest oczywiście brak możliwości czerpania zysków z danej działalności gospodarczej, co w ocenie autora może być równie dotkliwe, jak kara kryminalna.

4. Środki karne poza kodeksem karnym

Katalog środków karnych określony w art. 39 k.k. jest katalogiem zamkniętym, ale nie jest katalogiem całkowitym. W ustawodawstwie można odnaleźć szereg środków karnych występujących w różnych aktach prawnych, jak m. in. w art. 35 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt¹⁷, art. 108 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami¹⁸ czy w art. 28 ustawy z dnia

¹⁴ Tamże.

¹⁵ Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców, t.j. Dz.U. 2024, poz. 236.

¹⁶ Zgodnie z art. 43¹ k.c. przedsiębiorcą jest osoba fizyczna, osoba prawna i jednostka organizacyjna, o której mowa w art. 33¹ § 1 k.c., prowadząca we własnym imieniu działalność gospodarczą lub zawodową. Dodać należy, że przedsiębiorcą jest także wspólnik spółki cywilnej.

¹⁷ Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt, t.j. Dz.U. 2023, poz. 1580.

¹⁸ Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, t.j. Dz.U. 2024, poz. 1292.

7 czerwca 2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków¹⁹. Natomiast z punktu widzenia przedmiotu niniejszego opracowania należy zwrócić uwagę na środek karny umieszczony w art. 373 i następnych ustawy z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe²⁰, który swoją treścią jest zbliżony do środka karnego występującego w art. 39 pkt 2 k.k., tj. zakazem prowadzenia określonej działalności gospodarczej. Niemniej jednak dokonując analizy porównawczej obu środków należy wskazać na ich zasadnicze różnice i podobieństwa. Do różnic należy zaliczyć:

- a. źródło ich obowiązywania – dwa różne akty prawne, tj. kodeks karny i prawo upadłościowe;
- b. przesłanki orzeczenia zakazu – prawo upadłościowe dotyczy osoby, która ze swojej winy:
 1. będąc do tego zobowiązana z mocy ustawy, nie złożyła w ustawowym terminie wniosku o ogłoszenie upadłości albo
 - 1a. faktycznie zarządzając przedsiębiorstwem dłużnika, istotnie przyczyniła się do niezłożenia wniosku o ogłoszenie upadłości w ustawowym terminie,
 2. po ogłoszeniu upadłości nie wydała lub nie wskazała majątku, ksiąg rachunkowych, korespondencji lub innych dokumentów upadłego, w tym danych w postaci elektronicznej, do których wydania lub wskazania była obowiązana z mocy ustawy,
 3. jako upadły po ogłoszeniu upadłości ukrywała, niszczyła lub obciążała majątek wchodzący w skład masy upadłości,
 4. jako upadły w toku postępowania upadłościowego nie wykonała innych obowiązków ciążących na nim z mocy ustawy lub orzeczenia sądu albo sędziego-komisarza, albo też w inny sposób utrudniała postępowanie. Natomiast kodeks karny przewiduje, że omawiany środek karny stosuje się wobec osoby, która została skazana za przestępstwo popełnione w związku z prowadzeniem takiej działalności, jeżeli dalsze jej prowadzenie zagraża istotnym dobrom chronionym prawem;
- c. zakres orzeczenia – prawo karne odnosi się do zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej, natomiast prawo upadłościowe odnosi się do prowadzenia działalności gospodarczej na własny rachunek lub w ramach spółki cywilnej oraz pełnienia funkcji zarządcy sukcesyjnego, członka rady nadzorczej, członka komisji rewizyjnej, reprezentanta lub pełnomocnika osoby fizycznej prowadzącej działalność gospodarczą w zakresie tej działalności, spółki handlowej, przedsiębiorstwa państwowego, spółdzielni, fundacji lub stowarzyszenia osoby;
- d. organ orzekający – sąd karny i sąd upadłościowy;
- e. postępowanie o orzeczenie środka karnego – prawo upadłościowe w art. 376 przewiduje, że postępowanie w sprawie o zakaz prowadzenia działalności gospodarczej wszczyna się wyłącznie na wniosek wierzyciela, tymczasowego nadzorcy sądowego, zarządcy przymusowego, syndyka, prokuratora, a także Prezesa Urzędu Ochrony Konkurencji i Konsumentów oraz Komisji Nadzoru Finansowego. Z kolei w przypadku środka karnego z kodeksu karnego ustawa nie przewiduje szczególnej procedury jego orzekania;
- f. terminowość – prawo upadłościowe przewiduje, że środek karny może być orzeczony na czas określony w przedziale od roku do lat 10, natomiast zgodnie z kodeksem karnym środek karny z art. 39 pkt 2 k.k. może być orzeczony również na czas określony lub bezterminowo.

Z kolei do cech wspólnych zaliczyć należy:

- g. wykluczeniu z obrotu gospodarczego podmiotów, które wyrządziły szkodę w gospodarce;
- h. zabezpieczenie obrotu gospodarczego przed podmiotami mogącymi wyrządzić szkodę w przyszłości.

19 Ustawa z dnia 7 czerwca 2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowym odprowadzaniu ścieków, t.j. Dz.U. 2024, poz. 757.

20 Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe, t.j. Dz.U. 2024, poz. 794.

5. Wykonanie zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej

Ustawodawca w art. 181 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy²¹ (dalej: k.k.w.) przewidział sposób wykonania zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej. Sposób jego realizacji polega na tym, że sąd, który orzekł omawiany środek karny, przesyła odpis wyroku odpowiedniemu organowi administracji rządowej lub samorządu terytorialnego, właściwego dla miejsca zamieszkania skazanego lub dla miejsca prowadzenia działalności gospodarczej objętej zakazem. „Zadaniem właściwego organu jest ujawnienie orzeczonego środka karnego zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej w odpowiednich rejestrach.”²²

Zakaz ten pełni funkcję prewencyjną o charakterze indywidualnym. Prewencja ma na celu realne wyeliminowanie lub zminimalizowanie występowania określonych zachowań kryminalnych lub o takim potencjale, co nie do końca jest realizowane w postępowaniu wykonawczym. Nie chodzi w tym wypadku o samą realizację orzeczenia zawierającego przedmiotowy zakaz, tj. umieszczenie informacji o orzecznym zakazie w odpowiednim rejestrze przedsiębiorców. Chodzi w tym wypadku o realną możliwość wykluczenia przedsiębiorcy, wobec którego orzeczono ww. środek karny z obrotu gospodarczego w ogóle.

W ocenie autora, omawiany środek karny nie do końca spełnia swoją funkcję, ponieważ zakazuje prowadzenia sprecyzowanej w orzeczeniu, działalności gospodarczej, w związku z prowadzeniem której zakaz ten został orzeczony. Nie wyklucza to osoby skazanej z obrotu gospodarczego w ogóle, co może skutkować popełnieniem przestępstw przez tego samego skazanego w obszarze innych branż i gałęzi gospodarki. Na systemowe uchybienia obowiązujących rozwiązań zwraca uwagę również Piotr Karlik. Zauważył on, że:

ustawodawca nie uwzględnił zmian legislacyjnych, które znacząco zmodyfikowały rzeczywistość normatywną w tym zakresie. W konsekwencji od 1.07.2011 r. weszły w życie przepisy ustawy o swobodzie działalności gospodarczej, które wprowadziły rejestr działalności gospodarczej pod nazwą Centralna Ewidencja i Informacja o Działalności Gospodarczej. Tym samym ustał obowiązek gmin do prowadzenia indywidualnych ewidencji działalności gospodarczej funkcjonujących na ich terenie, co *de facto* oznacza brak konieczności informowania organów samorządu terytorialnego o orzecznym zakazie.²³

Jak podkreśla cytowany wyżej autor przepis ewidentnie nie przystaje do obecnych realiów, gdyż nie przewiduje obowiązku informowania Krajowego Rejestru Sądowego, który to również nie ma obowiązku ujawniania informacji o zastosowaniu środka karnego w postaci zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej.²⁴

Iluzoryczność skuteczności omawianego zakazu jest aż nadto widoczna. Z jednej strony niedoskonałości na poziomie postępowania wykonawczego, co wymagałoby przeprowadzenia nowelizacji ustaw gospodarczych oraz kodeksu karnego wykonawczego. Z drugiej strony przedmiotowy zakaz osoba skazana może z łatwością obejść wykorzystując fakt zakazu prowadzenia określonej, a nie każdej działalności gospodarczej. W tym stanie rzeczy osoba, wobec której orzeczono analizowany środek karny może prowadzić tę samą działalność gospodarczą będąc np. współnikiem w spółkach kapitałowych umocowanym do podejmowania określonych czynności. Drugą możliwością obejścia tego zakazu jest ustanowienie osoby skazanej w charakterze pełnomocnika lub prokurenta w przedsiębiorstwie. Wreszcie osoba skazana, wobec której orzeczono taki zakaz, może zasiadać w organach nadzoru przedsiębiorstwa, tj. w Radzie Nadzorczej

21 Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, t.j. Dz.U. 2024, poz. 706.

22 W. Sych, [w:] T. Przesławski (red.), *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LEX/el. 2024, LEX – komentarz do art. 181 k.k.w.

23 P. Karlik, *Komentarz do art. 181*, [w:] A. Gerecka-Zołyńska (red.), *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 546.

24 Tamże.

lub Komisji Rewizyjnej i w ten sposób mieć wpływ na prowadzenie działalności gospodarczej, w związku z którą orzeczono środek karny stypizowany w art. 39 pkt 2 k.k.

6. Metodologia badań własnych

6.1. Wprowadzenie

Badanie problematyki dotyczącej zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej jest zagadnieniem wymagającym zastosowania w pierwszej kolejności metody ilościowej. Przemawia za tym z jednej strony kwestia dotycząca osoby skazanej, tj. rodzaj prowadzonej działalności gospodarczej, funkcja pełniona w podmiocie gospodarczym, popełniony czyn zabroniony, sposób popełnienia przestępstwa, a także forma prawna prowadzonej działalności gospodarczej. Należy mieć bowiem na uwadze, że tak jak kara, tak środek karny ma służyć określonym celom. Nie tylko eliminuje on daną osobę z obrotu gospodarczego, co ma być formą zabezpieczenia gospodarki przed osobami nieuczciwymi, ale także ma służyć poprawie i zmianie osoby skazanej. Z drugiej strony istotną kwestią z empirycznego punktu widzenia jest także to czy środek karny zastosowany przez sąd został orzeczony samodzielnie, czy w związku z daną karą oraz na jaki czas został orzeczony. Należy w tym miejscu podkreślić, że brakuje opracowań empirycznych i teoretycznych w analizowanej problematyce, dlatego istotne wydaje się ukazanie polityki orzeczniczej w zakresie orzekania środka karnego oraz podmiotu, wobec którego sąd ten zakaz stosuje.

Przyjęcie powyższego podejścia ma swoje uzasadnienie w istocie prowadzonych badań społecznych, która sprowadza się do przedstawienia rzeczywistości wraz z występującymi w niej procesami, zachowaniami oraz zjawiskami, które zachodzą według określonych prawidłowości. „Do najistotniejszych elementów tej rzeczywistości zaliczamy różnego rodzaju zbiorowości społeczne (grupy, klasy, warstwy społeczne, kategorie, zbiorowości etniczne i terytorialne itp.), jak również procesy i zjawiska społeczne”²⁵.

Celem przeprowadzonych badań pilotażowych było zbadanie polityki orzeczniczej sądów powszechnych i Sądu Najwyższego w zakresie orzekania zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej, jak również charakterystyka podmiotu, wobec którego ten zakaz orzekano.

7. Cel i przedmiot badań

7.1. Cel badań

Celem badań pilotażowych było przedstawienie instytucji zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej z punktu widzenia jego treści, podmiotów, wobec których jest orzekany, jak również okresu, na jaki sądy go orzekają. W ramach prowadzonych badań, poddano analizie również problematykę dotyczącą branży gospodarki czy też rodzajów prowadzonej działalności gospodarczej, w których orzeczono ww. zakaz. Ponadto celem prowadzonej eksploracji empirycznej było także ustalenie czy zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej sądy orzekały w związku z popełnieniem przestępstw, czy też samoistnie. W końcu w ramach badań skupiono się także na wskazanej formie prawnej prowadzonej działalności gospodarczej, w której omawiany zakaz był orzekany.

Zatem celem badań pilotażowych było skonkretyzowanie istoty oraz treści zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej, o którym jest mowa w art. 39 pkt 2 k.k. z punktu widzenia praktyki orzeczniczej. Wyniki przeprowadzonych badań będą punktem odniesienia do prowadzenia dalszych działań badawczych dotyczących problematyki zakazu stypizowanego w ww. artykule kodeksu karnego.

25 M. Balcerowicz-Szcutnik, E. Sojka, *Metody jakościowe i ilościowe w badaniu problemów społecznych. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2011, s. 9.

7.2. Przedmiot badań

Z uwagi na cel prowadzonych badań, jako przedmiot działań empirycznych przyjęto orzeczenia sądowe, w których sądy stosowały analizowany środek karny.

8. Problemy badawcze

Kolejnym etapem procesu badawczego jest sformułowanie problemu badawczego. W literaturze przedmiotu przyjmuje się, że problem ten najczęściej przyjmuje postać konkretnego pytania. Natomiast Stanisław Juszczyk wskazuje, że określenie problemu badawczego powinno obejmować następujące elementy: sformułowane problemy muszą wyczerpywać zakres niewiedzy, zawarty w temacie badań, powinny być wyrażone w języku naukowym (zawierać pojęcia, terminy przyjęte w nauce). Problem powinien mieć rozstrzygalność empiryczną i wartość badawczą, czyli forma pytania badawczego powinna jasno wskazywać czynności, jakie należy podjąć, aby móc sensownie poszukiwać odpowiedzi na to pytanie²⁶. Istota prawidłowo sformułowanego problemu badawczego sprowadza się do realizacji i urzeczywistnienia powziętego celu empirycznego²⁷. Ważne jest również to, aby formułując problem badawczy określić dokładnie jego parametry takie jak zakres obowiązywania i doniosłość rezultatów²⁸.

Na potrzeby niniejszej pracy problem badawczy określono na poziomie następujących pytań problemowych:

1. Czy zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej orzekany jest łącznie z karą czy samodzielnie?
2. Na jaki okres orzekano zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej?
3. Jaka była treść zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej?
4. Wobec kogo – właściciela działalności gospodarczej, członka zarządu, pracownika itp. – orzekano zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej?
5. Jaka była forma prawna prowadzonej działalności gospodarczej w sprawie, w której orzekono zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej?
6. Jaka była branża, w której prowadzona była działalność gospodarcza, co do której orzeczony został zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej?

Powyższe problemy badawcze można podzielić, na te które odnoszą się do samego środka karnego (pkt 1–3) oraz prowadzonej działalności gospodarczej, przedsiębiorcy, formy prawnej i branży (pkt 4–6).

9. Dobór próby badawczej, czas i miejsce prowadzenia badań pilotażowych

Przedmiotem empirycznej analizy było 29 orzeczeń sądów powszechnych i Sądu Najwyższego, w których orzeczony został analizowany środek karny. Dobór, jaki zastosowano w niniejszym badaniu, był doborem celowym. W pierwszej kolejności wybrano orzeczenia zapadłe na gruncie przestępstw gospodarczych stypizowanych w kodeksie karnym – dobór celowy. Następnie wybrano judykaty, w których orzeczony został zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej – dobór celowy. W doborze próby pominięto wyroki sądów administracyjnych z uwagi na to, że w orzeczeniach tych sądy nie rozpoznawały problematyki dotyczącej omawianego środka karnego z punktu widzenia przedmiotu badań.

Orzeczenia przyjęte do badań pochodziły z systemu prawnego LEX oraz wyszukiwarki dostępnych orzeczeń sądowych. Kryterium wyszukiwania stanowiła treść zakazu z art. 39 pkt 2 k.k., tj. „zakaz pro-

26 S. Juszczyk, *Badania ilościowe w naukach społecznych: szkice metodologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013, s. 50.

27 S. Przybyliński, *Więźniowie „niebezpieczni” – ukryty świat penitencjarny*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011, s. 207.

28 A. Stasik, A. Gendźwiłł, *Projektowanie badania jakościowego*, [w:] D. Jemielniak (red.), *Badania jakościowe. Podejścia i teorie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 6.

wadzenia określonej działalności gospodarczej”. Do badania przyjęto wszystkie dostępne rekordy w ww. wyszukiwarkach spełniające powyższe kryterium. Jeśli chodzi o kryterium czasu prowadzenia badań, to badanie było przeprowadzone w okresie listopad – grudzień 2024 r.

Należy podkreślić, że wyniki badań pilotażowych, prezentowanych w artykule, stanowią wprowadzenie do ogólnopolskich badań dotyczących ww. zakazu. Badania te zostaną przeprowadzone w oparciu o analizę pełnych akt sądowych, co pozwoli na przedstawienie pogłębionej analizy badanej instytucji kodeksu karnego.

10. Metoda i technika badawcza

Metoda badawcza rozumiana jest jako uporządkowany sposób działania, który zmierza do realizacji wcześniej postawionego celu. Jest ona traktowana jako powtarzalny i skuteczny sposób rozwiązywania ogólnego problemu badawczego. Pod tym pojęciem rozumiemy świadomie stosowany sposób postępowania, który zmierza do określonego celu w danych warunkach²⁹.

W niniejszej pracy zastosowano metodę polegającą na analizie dokumentów. Jeśli chodzi o technikę badawczą, wykorzystano technikę analizy treściowej dokumentu, tj. prawomocnego orzeczenia oraz technikę analizy formalnej dokumentu. Zauważyć należy, że wybrany rodzaj techniki badawczej polega na badaniu treści danego komunikatu, np. tekstu pisanego³⁰. Wnioski, które można wyciągnąć na podstawie przeprowadzonej analizy dotyczą nie tylko samej treści komunikatu, ale również jego nadawcy, tego jak postrzega rzeczywistość społeczną, jak ją opisuje oraz jak traktuje i zwraca się do odbiorców swojego komunikatu.

Powyższa technika jest również określana jako analiza danych zastanych z uwagi na to, że przedmiotem jej poznania są dane już wytworzone, przetworzone i utrwalone najczęściej w formie dokumentów (np. orzeczenia sądowe), archiwów, różnego rodzaju danych ewidencyjnych, dokumentacji technicznej czy projektowej. Innymi słowy dane zastane to już fizycznie istniejące, dokumentalne źródła poznania, posiadające wartość empiryczną, opisujące i utrwalające określone fragmenty rzeczywistości. Jeśli zaś chodzi o kwestię źródeł danych przyjętych do badań, w świetle przyjętej metody i techniki badawczej, to wskazać należy, że może być to jakikolwiek spis, biblioteka czy też internet.

W niniejszej pracy, analizie treści poddane zostało tylko prawomocne orzeczenie sądu. Natomiast analiza treści, jako technika badawcza mająca na celu dokonanie oceny treści przekazów danego rodzaju (treści wyroku sądu) w poszukiwaniu pewnych prawidłowości³¹, uzupełniona została techniką analizy treści formalnej. Głównym założeniem i przedmiotem poznania analizy formalnej jest forma badanego dokumentu. W tym zakresie ocenie zostały poddane takie elementy orzeczeń jak organ, który wydał dany wyrok, data, sygnatura akt, siedziba sądu oraz rozstrzygnięcie.

11. Analiza wyników badań własnych

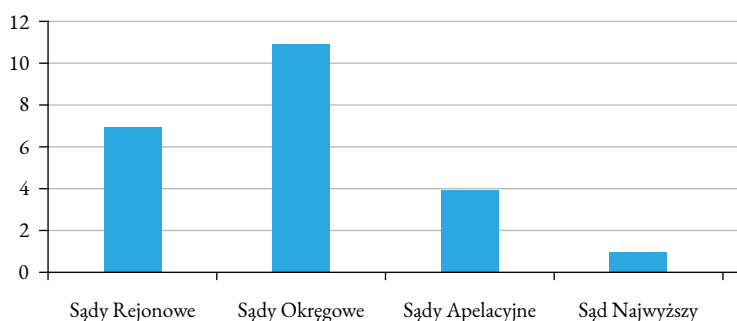
Celem prowadzonych badań empirycznych w zakresie objętym tematyką niniejszego opracowania było udzielenie odpowiedzi na postawione problemy badawcze, a także określenie istoty środka karnego, jakim jest zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej.

Ponieważ przedmiotem prowadzonych badań empirycznych były orzeczenia sądowe w pierwszej kolejności przedstawione zostaną wyniki analizy treści formalnej.

29 R.A. Podgórski, *Metodologia badań socjologicznych*, Oficyna Wydawnicza Branta, 2007, s. 177.

30 A. Maj, *Analiza treści*, [w:] M. Makowska (red), *Analiza danych zastanych. Przewodnik dla studentów*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2013, s. 127.

31 Tamże, s. 128.

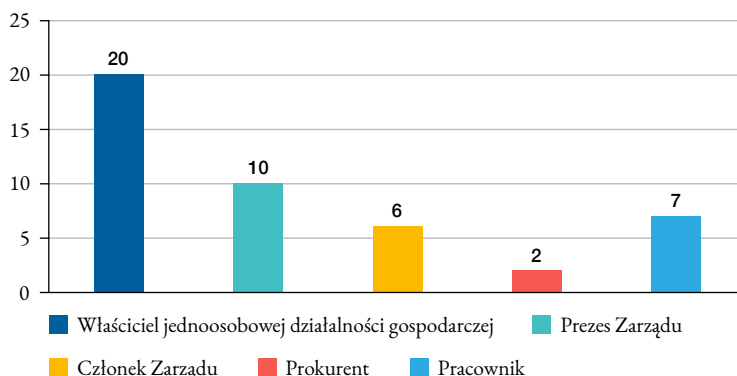
Wykres 1. Sądy orzekające zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej

Źródło: Opracowanie własne.

Wykres 1. przedstawia dane dotyczące sądów w ujęciu kryterium rzeczowego, w których orzeczono omawiany środek karny. W toku prowadzonych badań empirycznych analizie poddano orzeczenia siedmiu sądów rejonowych, jedenastu sądów okręgowych, czterech sądów apelacyjnych oraz jedno orzeczenie SN. Jak wynika z przedstawionych danych najczęściej spraw, w których orzeczony został zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej prowadzona była przed sądami okręgowymi oraz sądami rejonowymi. Najmniej z kolei przed sądami apelacyjnymi, jako sądami odwoławczymi od wyroków sądów okręgowych orzekających w pierwszej instancji, oraz przed SN.

Warto w tym miejscu wskazać, że orzeczenia wybrane do badań zapadały w następujących sądach:

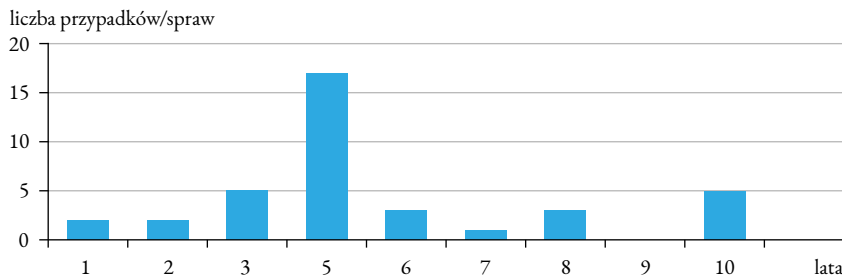
- sądy rejonowe: SR w Suchoj Beskidzkiej, SR dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie, SR dla Wrocławia-Fabrycznej we Wrocławiu, SR w Toruniu, SR w Giżycku, SR w Krośnie, SR Gdańsk-Południe w Gdańsku;
- sądy okręgowe: SO we Wrocławiu, SO w Poznaniu, SO w Bielsku-Białej, SO w Gliwicach, SO w Białymstoku, SO w Tarnobrzegu, SO w Jeleniej Górze, SO w Ostrołęce, SO w Gorzowie Wielkopolskim, SO w Koninie, SO w Warszawie;
- sądy apelacyjne: SA w Katowicach, SA w Białymstoku, SA w Szczecinie, SAp w Gdańsku;
- SN w Warszawie.

Wykres 2. Pełniona funkcja osoby, wobec której orzeczono zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej

Źródło: Opracowanie własne.

Dane prezentowane na wykresie 2. obrazują informacje dotyczące osób, wobec których orzeczony został zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej, a konkretnie jakie te osoby pełniły funkcje w swoich przedsiębiorstwach. Z punktu widzenia problemów badawczych celem było ustalenie wobec kogo zakaz z art. 39 pkt 2 k.k. był orzekany. Wyniki badań wskazują, że najczęściej ww. zakazu orzeczono wobec właścicieli jednoosobowych działalności gospodarczych, bo aż 20 razy. Z kolei 16 razy omawiany zakaz był orzekany wobec członków organów spółek kapitałowych, tj. wobec prezesa zarządu – 10 razy, a wobec członka zarządu – 6 razy. Wobec prokurenta orzeczono 2 razy ww. środek karny, a wobec zwykłych pracowników 7 razy.

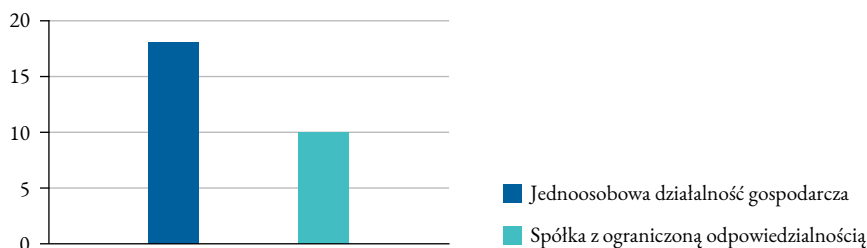
Wykres 3. Zakres czasowy zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej

Źródło: Opracowanie własne.

Z przeprowadzonych badań wynika, że sądy najczęściej orzekały zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej na okres 5 lat. Sytuacja taka miała miejsce w 17 przypadkach. Na drugim miejscu pod względem długości okresu, na jaki orzeczono omawiany zakaz, znalazły się zakazy trwające 3, 4 oraz 10 lat. Orzeczeń takich było po 5 dla każdego z tych okresów. Z kolei zakaz na czas 6 lat i 8 lat, w obu przypadkach orzeczono w 3 sprawach. Zakaz z art. 39 pkt 2 k.k. orzeczony na okres 1 roku oraz 2 lat – w dwóch sprawach dla każdego z tych okresów. W jednej sprawie zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej był orzeczony na okres 7 lat, natomiast nie było sprawy, w której sądy orzekłyby ww. środek karny na okres 9 lub powyżej 10 lat.

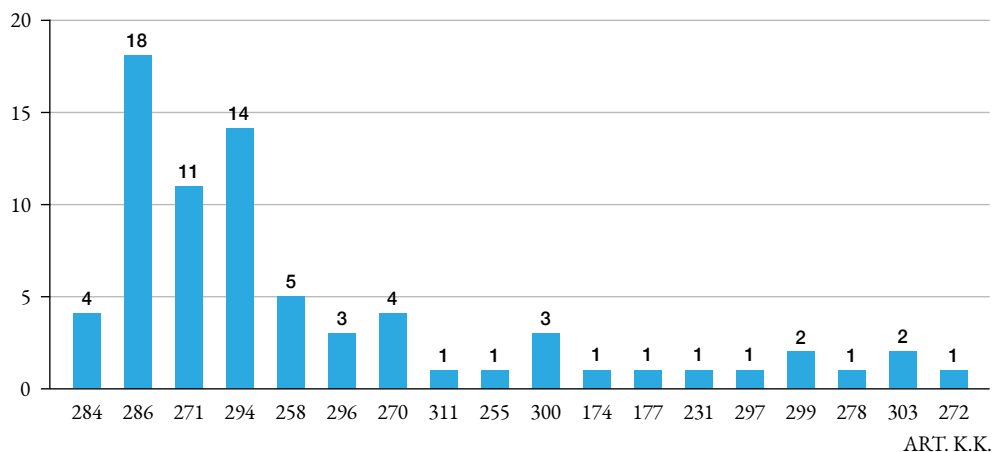
Wykres 4. Forma prawna prowadzonej działalności gospodarczej

Źródło: Opracowanie własne.

Jeśli chodzi o formę prawną prowadzonej działalności gospodarczej, z przeprowadzonych badań wynika, że środek karny określony w art. 39 pkt 2 k.k. orzekano najczęściej wobec oskarżonych prowadzących jednoosobową działalność gospodarczą – 19 przypadków. Drugą formą prawną – i zarazem ostatnią – prowadzonej działalności gospodarczej, była spółka z ograniczoną odpowiedzialnością. W badaniach nie wystąpiły inne formy prawne, jak np. spółka cywilna, spółka akcyjna, spółdzielnia, inne spółki kapitałowe czy osobowe.

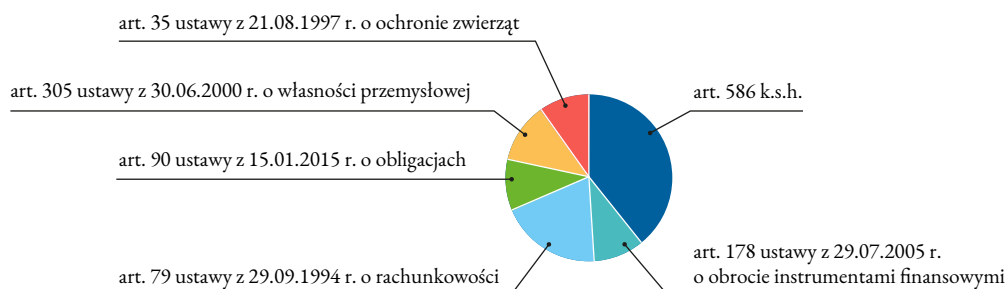
Wykres 5. Przestępstwo, w związku z którym orzeczono zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej

Źródło: Opracowanie własne

Najwięcej zakazów prowadzenia określonej działalności gospodarczej orzeczono w sprawach dotyczących przestępstwa z art. 286 k.k. – 18 przypadków. W 14 sprawach było to przestępstwo z art. 294 k.k., natomiast w 11 – z art. 271 k.k. Przestępstwo z art. 258 k.k. wystąpiło w 5 sprawach, a z art. 270 k.k. – w 4 sprawach. Po 3 przypadki dotyczyły przestępstw z art. 284 k.k., art. 296 k.k. oraz z art. 300 k.k. Dwukrotnie zakaz orzeczono w związku z przestępstwami z art. 299 k.k. oraz art. 303 k.k. W pozostałych przypadkach – po jednym – zakaz wiązał się z przestępstwami z art. 174 k.k., art. 177 k.k., art. 297 k.k., art. 231 k.k., art. 278 k.k., art. 272 k.k., art. 255 k.k. oraz z art. 311 k.k.

Wykres 6. Przestępstwa pozakodeksowe, w związku z którymi orzeczono zakaz z art. 39 pkt 2 k.k.

Źródło: Opracowanie własne

W przypadku przestępstw występujących poza kodeksem karnym, w analizowanych sprawach odnotowano czyny zabronione m.in. z art. 586 k.s.h. (4 razy). Dwukrotnie zakaz orzeczono w związku z przestępstwem z art. 79 ustawy z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości. W pozostałych przypadkach orzekano go jednokrotnie – dotyczyło to przestępstw z art. 178 ustawy z dnia 29 lipca 2005 r. o obrocie instrumentami finansowymi, z art. 305 ustawy z dnia 30 czerwca 2000 r. o własności przemysłowej, z art. 90 ustawy z dnia 15 stycznia 2015 r. o obligacjach oraz z art. 35 ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt.

Wykres 7. Branże działalności gospodarczej prowadzonej przez osoby, wobec których orzeczono zakaz z art. 39 pkt 2 k.k.

Źródło: Opracowanie własne

Wykres 7. przedstawia dane dotyczące branż, w których działały osoby skazane, wobec których orzeczono zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej. Z wyników przeprowadzonych badań wynika, że najczęściej – bo trzykrotnie – środek karny z art. 39 pkt 2 k.k. orzeczony został wobec skazanych działających w branży paliwowej, pośrednictwa finansowego oraz kantorów wymiany walut. Z kolei branża obrotu złotem, handel wyrobami metalowymi oraz obrót nieruchomościami pojawiła się dwukrotnie. W pozostałych sprawach każda z wymienionych branż pojawiła się jednokrotnie: hodowla zwierząt, obrót wierzytelnościami i windykacja, obrót instrumentami finansowymi, produkcja konstrukcji metalowych, utylizacja odpadów gumowych, budowlana, sprzedaż usług telekomunikacyjnych i produktów, nagrania w internecie (patostreaming), ochrona osób i mienia, branża poligraficzna, rolnictwo i obrót pszenicą, transport międzynarodowy i spedycja.

Przeprowadzone badania pozwalają również na zrekonstruowanie treści zakazu, o którym mowa w art. 39 pkt 2 k.k. Należy podkreślić, że zakaz ten jest ściśle powiązany z branżą, w której osoba, wobec której został orzeczony, prowadziła działalność gospodarczą. Z przeprowadzonych badań wynika, że sądy orzekały zakaz prowadzenia następujących działalności gospodarczej:

- a. w trzech sprawach zakaz prowadzenia działalności w zakresie:
 - obrotu paliwami;
 - prowadzenia kantorów wymiany walut;
- b. w dwóch sprawach zakaz prowadzenia działalności w zakresie:
 - wytwarzania i handlu wyrobami metalowymi wszelkiego rodzaju;
 - pośrednictwa finansowego, kredytowego i ubezpieczeniowego;

- c. w jednej sprawie zakaz prowadzenia działalności gospodarczej w zakresie:
- obrotu towarami, wierzytelnościami, instrumentami finansowymi i lokatami strukturyzowanymi;
 - zbierania, przetwarzania, unieszkodliwiania i rekultywacji odpadów niebezpiecznych;
 - handlu (kupno i sprzedaż), w tym handlu hurtowego i detalicznego;
 - dzierżawy (leasingu), wynajmu oraz konserwacji i naprawy pojazdów w ruchu lądowym;
 - obrotu nieruchomościami oraz ich wyceny (w tym maszyn i urządzeń trwale związanych z nieruchomościami);
 - oferowania i sprzedaży produktów i usług telekomunikacyjnych;
 - utrwalania i rozpowszechniania treści wideofonicznych w internecie;
 - projektowania dróg oraz organizacji i ruchu drogowego;
 - prowadzenia szkoleń paralotniowych;
 - świadczenia usług ochrony osób i mienia, w tym z wykorzystywaniem środków publicznych;
 - działalności poligraficznej;
 - działalności rolniczej;
 - działalności handlowej i usługowej;
 - transportu drogowego towarów.

Podkreślić w tym miejscu należy, że z przeprowadzonych badań wynika, że w 56 przypadkach orzeczono zakazów prowadzenia określonej działalności gospodarczej na podstawie kodeksu karnego, natomiast w dwóch przypadkach zakazy te wynikały z ustawy z dnia 28 stycznia 2003 r. Prawo upadłościowe oraz z ustawy z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt. Natomiast w jednej sprawie zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej orzeczono jako środek zabezpieczający na zasadzie art. 93a § 2 k.k.

12. Wnioski i podsumowanie badań własnych

Podstawowym celem analizy empirycznej jest m.in. odpowiedź na postawione problemy badawcze oraz pytania problemowe. W niniejszej pracy jednym z głównych celów było przedstawienie środka karnego w postaci zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej. W tym celu sformułowano 6 pytań problemowych dotyczących samego zakazu jako takiego, jak również okoliczności które związane były z oskarżonymi, wobec których orzeczono zakaz, pełnionymi przez nich funkcjami oraz branżami, w których jako przedsiębiorcy prowadzili swoją działalność gospodarczą.

Udzielając odpowiedzi na postawione pytania badawcze, zasadne jest odniesienie się do wyników przeprowadzonych badań. Jeśli chodzi o pierwsze pytanie badawcze dotyczące orzekania przez sądy zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej samoistnie lub w związku z określonym przestępstwem, należy wskazać, że w badanej próbie nie było przypadku, w którym omawiany zakaz byłby orzeczony samoistnie. W każdej z badanych spraw zakaz był orzekany w związku z popełnieniem konkretnego czynu zabronionego. Najczęściej występowało przestępstwo oszustwa stypizowane w art. 286 § 1 k.k. – 18 przypadków, przestępstwo stypizowane w art. 294 § 1 k.k. – 14 przypadków oraz przestępstwo stypizowane w art. 271 § 1 k.k. – 11 spraw. Inne przestępstwa – w badanej grupie – nie występowały powyżej 5 przypadków, z wyjątkiem przestępstwa stypizowanego w art. 258 § 1 k.k. penalizującego udział w zorganizowanej grupie przestępczej, które zaistniało w 5 sprawach.

Należy również podkreślić, że oprócz przestępstw występujących w kodeksie karnym w badanej grupie zidentyfikowano przestępstwa występujące w innych ustawach. Najwięcej – bo w 4 przypadkach – to przestępstwa z art. 586 k.s.h.

Drugie pytanie problemowe, dotyczyło okresu, na jaki orzekany jest zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej. Należy podkreślić, że najczęściej sądy orzekały ten środek na okres 5 lat – 17 spraw. Drugim najczęstszym okresem były 3, 4 oraz 10 lat – po 5 spraw. Natomiast najrzadziej orzekanym okresem był okres 7 lat, który wystąpił tylko w jednej sprawie.

Odpowiadając na trzecie pytanie problemowe, dotyczące treści zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej, należy wskazać, że co do zasady sądy formułowały treść zakazu zgodnie z branżą, w której działał przedsiębiorca, wobec którego orzeczono ten środek karny. W tym kontekście należy podkreślić spójność orzekanych zakazów z branżą, w której działał skazany. Ma to również na celu wykluczenie oskarżonego z branży, w której dopuścił się przestępstwa. Z drugiej strony zakaz ten ma także zabezpieczyć branżę przed niepożądanym działaniem skazanego i zapobiec wyrządzenia dalszych szkód w danej branży.

Czwarte pytanie problemowe dotyczyło osób, wobec których sądy orzekały zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej. Należy w tym miejscu podkreślić, że najczęściej były to osoby prowadzące jednoosobową działalność gospodarczą – a więc właściciele przedsiębiorstw (20 spraw). Drugą kategorię podmiotów tworzyły osoby zarządzające przedsiębiorstwem i wchodzące w skład organów zarządczych, tj. zarządów – 16 spraw. W obu przypadkach osoby skazane miały pełnię władzy nad danym przedsiębiorstwem, nie były poddane żadnej kontroli w zakresie podejmowanych decyzji, w tym decyzji co do popełnienia czynów zabronionych, za które zostały skazane. Dane uzyskane w trakcie badań dają podstawę do przyjęcia twierdzenia, że zarówno osoby zajmujące najwyższe stanowiska w przedsiębiorstwach, jak i będące ich właścicielami, najczęściej dopuszczają się czynów zabronionych, a przez to stanowią zagrożenie dla obrotu gospodarczego. Przyczynia się do tego brak realnych narzędzi kontroli i nadzoru nad podejmowanymi działaniami osób odpowiedzialnych za prowadzenie i reprezentowanie danego przedsiębiorstwa.

Trzecią co do wielkości grupą, wobec której orzekany był analizowany środek karny byli szeregowi pracownicy – 7 przypadków, a ostatnią pełnomocnicy – 2 osoby. Również w tych dwóch grupach są osoby, wobec których mechanizmy kontroli ich działalności mogły być nieskuteczne. Biorąc pod uwagę fakt, że w zebranych materiale badawczym były przypadki udziału w zorganizowanej grupie przestępczej nie można wykluczyć, że pracownicy mogli wziąć w niej udział z uwagi na np. obawę utraty pracy i źródła utrzymania. Z kolei prokurenci mają dużą swobodę działania, a zatem mechanizmy kontroli ich działania mogły okazać się nieskuteczne.

Jeżeli chodzi o piąte pytanie problemowe, dotyczące formy prawnej prowadzonej działalności gospodarczej, należy wskazać, że najwięcej było przedsiębiorstw prowadzonych w formie spółki z ograniczoną odpowiedzialnością – 19 spraw. Drugą kategorią była jednoosobowa działalność gospodarcza – 10 spraw. Problematyka dotycząca formy prawnej prowadzonej działalności gospodarczej wiąże się ściśle z danymi wynikającymi z pytania 4. Niemniej jednak należy wskazać, że obie formy prawnej prowadzonej działalności gospodarczej są najbardziej narażone na to, że wobec ich właścicieli (jednoosobowa działalność gospodarcza) oraz członków zarządów (sp. z o.o.) będzie orzeczony zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej. Wynika to stąd – jak podkreślono to w odpowiedzi na pytanie 4. – że takiego stanu rzeczy należy wypatrywać w dużej samodzielności działań tych kategorii osób, co jest konsekwencją bardzo słabej kontroli podejmowanych przez nich działań i decyzji. O ile w zakresie jednoosobowej działalności gospodarczej brak jest jakichkolwiek wewnętrznych organów nadzoru, to w przypadku spółek z ograniczoną odpowiedzialnością powołanie organu nadzoru w postaci Rady Nadzorczej lub Komisji Rewizyjnej, nie jest obligatoryjne, tylko fakultatywne.

Odpowiadając na ostatnie, 6. pytanie problemowe dotyczące branży, w której orzekano środek karny określony w art. 39 pkt 2 k.k., na podstawie uzyskanych wyników badań należy stwierdzić, że nie ma jednej lub kilku dominujących branż, w których najczęściej ww. zakaz byłby orzekany. Wyniki badań dają podstawę do przyjęcia twierdzenia, że każda branża – w tym samym zakresie – jest zagrożona wystąpieniem zachowań przestępczych, za które sąd może orzec zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej.

13. Zakończenie

Problematyka dotycząca systemu zapobiegania przestępstwom gospodarczym jest zagadnieniem specyficznym i w ocenie autora wymagającym odrębnej refleksji teoretycznej oraz praktyki empirycznej. Powyższe zdeterminowane jest przede wszystkim charakterem przedmiotu ochrony omawianego systemu, tj. obrotu

gospodarczego, który rządzi się własnymi regułami. Reguły te mają charakter pozanormatywnych wzorców zachowań, które kształtują sposób funkcjonowania całego obrotu gospodarczego. Im mniej jest ingerencji państwa na poziomie prawa pozytywnego tym gospodarka powinna rozwijać się szybciej i prężniej. Niestety wśród zachowań podmiotów tworzących obrót gospodarczy występują również takie, które uderzają w jego fundamenty, oparte na zasadzie swobody działalności gospodarczej. System zapobiegania obejmujący m.in. środek karny przedstawiony w niniejszym artykule, tj. zakaz prowadzenia określonej działalności gospodarczej, ma z jednej strony wyeliminować zachowania przestępcze, z drugiej – zapewnić uczciwym przedsiębiorcom możliwość prowadzenia działalności gospodarczej. Wyniki badań potwierdzają, że jest on orzekany przez sądy i w swoisty sposób realizuje cele prewencyjne w dwóch płaszczyznach: odsuwa osobę skazaną od prowadzenia określonej działalności gospodarczej na określony czas. Z drugiej strony chroni w ten sposób obrót gospodarczy.

Mimo to, nie można stracić z pola widzenia innej kwestii dotyczącej przedmiotowego zakazu, tj. tego, że nie obejmuje on pełnego wykluczenia osoby skazanej z obrotu gospodarczego w ogóle, tylko przewiduje zakaz prowadzenia działalności gospodarczej w wybranej branży. Omawiany zakaz, mimo że niestety w swojej istocie i treści jest istotnym elementem systemu zapobiegania przestępstwom gospodarczym, wydaje się że jego potencjał jest nie do końca wykorzystany i przez to łatwy w obejściu. Innymi słowy jego skuteczność wydaje się bardzo niewielka.

W związku z powyższym wydaje się, że funkcjonowanie omawianego środka karnego można zwiększyć poprzez:

- rozciągnięcie omawianego zakazu na wszystkie rodzaje działalności gospodarczej, co będzie skutkowało wykluczeniem osoby skazanej z całego obrotu gospodarczego, a przez to omawiany zakaz nabierze waloru rzeczywistej ochrony obrotu gospodarczego;
- wprowadzenie jawnego rejestru orzekanych zakazów prowadzenia działalności gospodarczej, tak jak to ma miejsce w Wielkiej Brytanii, gdzie na rządowych stronach internetowych podaje się informacje dotyczące zakazu³²;
- zwiększenie oraz aktualizacje katalogu podmiotów obowiązanych, do których należy kierować orzeczenia zawierające zakaz z art. 39 pkt 2 k.k., tj. np. samorządy zawodowe, Krajowy Rejestr Sądowy, organy koncesyjne.

Powyższe propozycje będą możliwe do zweryfikowania i uzupełnienia w związku z przeprowadzeniem ogólnopolskich badań dotyczących skuteczności orzekania przez sądy zakazu prowadzenia określonej działalności gospodarczej.

Bibliografia

Literatura

- Bafia J., *Problemy kryminologii. Dialektyka sytuacji kryminogennej*, Wydawnictwo Prawnicze, Warszawa 1978.
- Balcerowicz-Szcutnik M., Sojka E., *Metody jakościowe i ilościowe w badaniu problemów społecznych. Wybrane zagadnienia*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego, Katowice 2011.
- Bojarski M., Giezek J., Sienkiewicz Z., *Prawo karne materialne. Część ogólna i szczególna*, Wolters Kluwer, Warszawa 2020.
- Grześkowiak A., *Funkcja karząca prawa karnego na tle polskiego prawa karnego*, [w:] A. Liszewska, J. Kulesza (red.), *Pro dignitate legis et maiestate iustitiae. Księga jubileuszowa z okazji 70. rocznicy urodzin Profesora Witolda Kuleszy*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź 2020, s. 345–376.

32 *List of People Banned from Running an Employment Agency or Business*, <https://www.gov.uk/government/publications/list-of-people-banned-from-running-an-employment-agency-or-business#full-publication-update-history> [dostęp: 28.12.2024].

- Grześkowiak A., [w:] A. Grześkowiak, K. Wiak (red.), *Prawo karne*, C.H. Beck, Warszawa 2017.
- Hanausek T., *Kryminalistyka. Zarys wykładu*, Wolters Kluwer, Warszawa 2009.
- Juszczyk S., *Badania ilościowe w naukach społecznych: szkice metodologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2013.
- Karlik P., *Komentarz do art. 181*, [w:] A. Gerecka-Żołyńska (red.), *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 546.
- Kossowska A., *Sytuacyjne zapobieganie przestępczości*, „Archiwum Kryminologii” 1994, t. 20, s. 7–20.
- Kozłowska-Kalisz P., [w:] M. Mozgawa (red.), *Kodeks karny. Komentarz aktualizowany*, LEX/el. 2024, LEX – komentarz do art. 39 k.k.
- Lipiński K., *Komentarz do art. 39*, [w:] J. Giezek (red.), *Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2021, s. 354–356.
- Maj A., *Analiza treści*, [w:] Makowska M. (red.), *Analiza danych zastanych. Przewodnik dla studentów*, Wydawnictwo Scholar, Warszawa 2013, s. 127–147.
- Podgórski R.A., *Metodologia badań socjologicznych*, Oficyna Wydawnicza Branta, 2007.
- Przybyliński S., *Więźniowie „niebezpieczni” – ukryty świat penitencjarny*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków 2011.
- Stasik A., Gendźwił A., *Projektowanie badania jakościowego*, [w:] Jemielniak D. (red.), *Badania jakościowe. Podejścia i teorie*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2012, s. 1–20.
- Sych W., [w:] T. Przesławski (red.), *Kodeks karny wykonawczy. Komentarz*, LEX/el. 2024, LEX – komentarz do art. 181 k.k.w.
- Zakrzewski P., *Komentarz do art. 39*, [w:] J. Majewski (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2024, s. 311–313.
- Ziółkowska A., *Komentarz do art. 39*, [w:] V. Konarska-Wrzosek (red.), *Kodeks karny. Komentarz*, Wolters Kluwer, Warszawa 2023, s. 267–276.

Akty prawne

- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny, t.j. Dz.U. 2024, poz. 17.
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy, t.j. Dz.U. 2024, poz. 706.
- Ustawa z dnia 6 marca 2018 r. – Prawo przedsiębiorców, t.j. Dz.U. 2024, poz. 236.
- Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. Prawo upadłościowe, t.j. Dz.U. 2024, poz. 794.
- Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o ochronie zwierząt, t.j. Dz.U. 2023, poz. 1580.
- Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, t.j. Dz.U. 2024, poz. 1292.
- Ustawa z dnia 7 czerwca 2001 r. o zbiorowym zaopatrzeniu w wodę i zbiorowy odprowadzaniu ścieków, t.j. Dz.U. 2024, poz. 757.

Netografia:

- Borejza T., *Ceny energii w dwa miesiące skoczyły o 300 proc. Co rządy zrobiły w 1973 roku?*, <https://smoglab.pl/ceny-energii-w-dwa-miesiace-skoczyly-o-300-proc-co-rzady-zrobily-w-1973-roku/> [dostęp: 2.01.2025].
- List of People Banned from Running an Employment Agency or Business*, <https://www.gov.uk/government/publications/list-of-people-banned-from-running-an-employment-agency-or-business#full-publication-update-history> [dostęp: 28.12.2024].
- Pięć rynkowych kryzysów, o których lepiej nie zapominać*, <https://businessinsider.com.pl/finanse/makroekonomia/kryzysy-finansowe-na-swiecie-o-czym-warto-wiedziec/nzk6ndk> [dostęp: 2.01.2025].